

КАЛІНІЧЕНКО Зоя Дмитрівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ м. Дніпро, Україна
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-4790-7745>
e-mail: kalina.donntu@gmail.com

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ЛАНЦЮГІВ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ
ТА УЧАСТІ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНІЙ ІНТЕГРАЦІЇ**

Розглядаються сутність концепції вартісно-орієнтованого управління та її ключові поняття, методологічні засади розрахунку показника економічної доданої вартості підприємства. Висвітлено переваги та проблемні аспекти застосування вартісної концепції, визначення показників та моделей економічної доданої вартості. Метою дослідження є систематизація методологічних засад аналізу ланцюгів доданої вартості, основних положень вартісно-орієнтованого управління, формування шляхів входження України у світову співпрацю та подолання низької економічної продуктивності та технологічного відставання.

Представлені результати дослідження інструментів формування підприємствами України ланцюгів доданої вартості, які впливають на ефективність української економіки та відкривають можливості входження в глобальні ланцюги доданої вартості в умовах міжнародної інтеграції. В дослідженні поставлені та вирішені завдання: узагальнена практика створення ланцюгів доданої вартості господарськими структурами в Україні; розкрито порівняльні переваги участі та напрямки інтеграції вітчизняних підприємств в глобальні ланцюги доданої вартості; оцінено вплив інтеграційних процесів та наслідків створення доданої вартості на розвиток економіки України.

До результатів дослідження відносяться наступні: розглянуто основні концептуальні моделі визначення доданої вартості, які використовуються в міжнародній практиці; вказані переваги та недоліки кожної з них та умови для їх використання; доведена актуальність імплементації вартісних показників в діяльність українських підприємств для побудови ефективної системи менеджменту.

Суттєва роль при виборі стратегії розвитку належить визначенню майбутніх доходів, ступеню стійкості, вартості господарської структури або окремих її активів. Таке завдання сприяє пошуку та впровадженню нових більш точних методів оцінювання ефективності.

Ключові слова: вартісно-орієнтований підхід, ринкова додана вартість, глобальні ланцюги доданої вартості, оцінка вартісної ефективності, зростання економіки України

JEL classification: L60; M31

DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.1.176.187>

**1. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У
ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК
ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ
ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ**

Дослідження економічної природи господарських систем дає змогу говорити про те, що вартість є таким агрегованим показником, який здатний адекватно відобразити потенційну можливість задовольняти фінансові та економічні інтереси всіх учасників відносин (стейкхолдерів) як усередині підприємства, так і в його взаємозв'язках з оточуючим бізнес-середовищем. Орієнтоване на збільшення вартості підприємств управління поширилося в світовій практиці за останні 30-40 років та стало одночасно узагальнюючим

цільові орієнтири, інструменти реалізації та засоби оцінки досягнутих результатів.

В економіці України необхідність змін обумовлюється внутрішніми умовами та новими міжнародними реаліями. Економіку сьогодні можуть змінювати лише проривні наукові, інформаційно-комунікаційні, технологічні та цифрові новації. Тому надзвичайно важливо розглянути умови, що можуть створити прямий вплив на регулювання розвитку України, отримати вигідні позиції країні у міжнародних ланцюгах доданої вартості.

Чинниками, вплив яких в національній економіці підсилюється останніми роками, є:

геополітичний (військовий) – агресія та війна як сучасний мегафактор, реальний стан

та можливості країни протистояти загрозам як внутрішнім так і зовнішнім;

геоекономічний – подолання внутрішньої кризи виробництва та зміцнення інтересів національного господарства, ліквідації системи владної монополії та реформування управління з метою ліквідації лобіювання певних інтересів, що суперечать законодавству та основним національним пріоритетам;

фактори регіональної політики держави, під якими розуміють одночасно і державне регулювання територіального суспільного розвитку, і регулювання розвитку регіонів, що здійснюється централізовано державою;

фактори міжнародної інтеграції і глобалізації – країни, лідери глобалізації, мають здатність генерувати і продавати ідеї, інформацію, фінансові послуги, високі технології та визначають загальну стратегію розвитку у світі. За входження у процес глобалізації країни, які не мають змоги генерувати нові технології, платять рентою, продаючи свої природні та людські ресурси;

фактори інформатизації характеризуються швидкими темпами підвищення їх ролі у забезпеченні економічного зростання. Формування баз інформації, її передавання, зберігання і можливості використання є чинником, який змінює державний розвиток та місце держави у світовій співпраці;

фактори ринкової кон'юнктури, які проявляються у конкретних умовах відтворення робочої сили; руху товарів, послуг, цінних паперів; зміні обсягів виробництва, зайнятості, тощо. Стійкий попит світового ринку на певні товари може протягом багатьох років визначати спеціалізацію господарства регіонів або і цілих країн, що в цілому обумовлює їх інвестиційну привабливість в довгостроковому періоді [6].

2. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Основні підходи до розробки теоретико-методологічних основ формування та аналізу ланцюгів доданої вартості, розрахунку показників доданої вартості розглянуто у роботах Голова С. [1], Гриценко Л. Л. [2], Спільник І. [3], Лось В.О. [4], Порохні В.М. [5], та ін. Але процес розрахунку доданої

вартості окремих ланцюгів чи господарських систем, який базувався б на кращих досягненнях економічної науки та світової практики, потребує подальшого дослідження.

В останні роки в науковій літературі досить часто звучить критика традиційних фінансових показників, джерелом яких є система бухгалтерського обліку й фінансової звітності, як основи для прийняття управлінських рішень. Ця критика спрямована на ретроспективний характер показників, що значно зменшує їх цінність для прийняття стратегічних управлінських рішень. Крім того, показники, сформовані в середовищі традиційного бухгалтерського обліку, в останні роки в значній мірі втратили цінність для менеджменту й зовнішніх інвесторів через їх обмеженість в умовах зростаючих ринкових конкурентних вимог.

Умови, які уможливають процес розвитку частіше за все є причинно-наслідковими результатами взаємодії низки наведених вище факторів між собою. Їх ефективний вплив на результати може змінюватись в процесі розвитку.

3. ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Серед основних умов, що впливають на формування капіталу та доданої вартості, змінюють структуру економічної системи України, можна відзначити наступні: політико-правові, організаційно-економічні, інноваційно-технологічні, інфраструктурні, соціально-демографічні. З огляду на вищезазначене, важливо відзначити значущість приєднання України до Декларації організації економічного співробітництва та набуття членства в Інвестиційному комітеті ОЕСР. Це сприятиме успішній реалізації фінансово-інвестиційного механізму розвитку та надасть суттєві переваги для країни, а саме: свідчитиме про запровадження Україною міжнародних стандартів здійснення інвестиційної діяльності; сприятиме залученню прямих іноземних інвестицій шляхом усунення обмежень щодо секторів, в яких іноземне інвестування заборонено; сприятиме поліпшенню конкурентного середовища та

впливу на впровадження та розповсюдження інновацій.

З метою активізації в Україні регіонального розвитку необхідне удосконалення та поліпшення інвестиційної інфраструктури, а саме створення регіональної мережі індустріальних парків і надання державної підтримки суб'єктам, які створюють такі парки. У Державній стратегії розвитку ці питання визначались як пріоритетні. Розвиток індустріальних парків має сприяти активізації інвестиційної діяльності, поширенню інноваційних процесів, стимулюванню промислового виробництва, збільшенню обсягів виготовлення орієнтованої на експорт продукції та підвищенню конкурентоспроможності економіки країни та її регіонів.

Важливим інструментом успішної реалізації вартісно-орієнтованого підходу має стати розвиток партнерських відносин держави та бізнесу. В сучасних умовах функціонування національної економіки активізація державно-приватного партнерства матиме такі переваги, як: підвищення ефективності використання бюджетних коштів; залучення додаткових фінансових ресурсів у створення та модернізацію інфраструктурних об'єктів; поліпшення якості та своєчасності надання публічних послуг; одержання соціального ефекту від підвищення зайнятості населення, стимулювання економічного зростання з широким використанням інновацій та сучасних технологій.

4. ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є систематизація методологічних засад аналізу ланцюгів доданої вартості, основних положень вартісно-орієнтованого управління та формування системної методики вартісного оцінювання економічної діяльності країн. Окремо представлено дослідження формування підприємствами України ланцюгів доданої вартості, що впливає на ефективність української економіки та відкриває можливості входження в глобальні ланцюги доданої вартості, особливо в умовах міжнародної інтеграції.

Завданнями, що поставлені та вирішені в дослідженні, є:

- характеристика методичних аспектів використання агрегованих моделей оцінки доданої вартості;
- узагальнення практики галузевого аналізу та аналізу ланцюгів створеної доданої вартості, їх порівняльних переваг;
- характеристика практики формування ланцюгів та входження в ланцюги доданої вартості в Україні;
- розробка шляхів інтеграції вітчизняних підприємств в глобальні ланцюги доданої вартості;
- оцінка впливу інтеграційних процесів та наслідків створення доданої вартості на розвиток економіки України.

В процесі дослідження використано: емпіричні методи – для аналізу моделей доданої вартості; метод синтезу та аналізу – для уточнення сутності вартісної теорії та поняття доданої вартості; методи групування та узагальнення – для систематизації показників доданої вартості; методи вартісного аналізу – для аналітичного опису вартісних результатів економічного зростання підприємств; прогностичні методи – для економічного обґрунтування доцільності реалізації програм входження в ланцюги доданої вартості та прогнозування економічних результатів.

До результатів дослідження можна віднести наступне:

розглянуто основні концептуальні моделі визначення доданої вартості, які використовуються в міжнародній практиці;

визначено переваги та недоліки кожної з моделей ланцюгів доданої вартості та умови для входження та їх використання;

доведено актуальність ланцюгів доданої вартості для ефективної економіки.

5. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Пріоритетними інструментами інтеграції України у світову співпрацю є такі:

1. Обов'язкова локалізація виробництв за участю держави.

2. Запуск широкої мережі сучасних індустріальних парків з розвинутою інфраструктурою та дієвими податковими стимулами, на базі яких можливе прискорене формування виробничих кластерів.

3. Підтримка R&D у промисловості через фонди та державне фінансування [8].

Ключовий фактор успішної інтеграції в ланцюги доданої вартості - наявність розвиненої переробної промисловості. Зараз країні необхідна масштабна програма з будівництва переробних заводів на власній території. Розумна індустріальна політика своєю чергою має забезпечити системний та цілісний підхід для цього.

Успішна інтеграція в ГЛДВ передбачає наявність у країні цілого ряду інструментів системного впливу та розвитку, таких як промислова політика, орієнтована на експорт, інноваційна політика, гармонізація в технічному регулюванні, високий рівень підтримки на рівні торговельних угод тощо. Щоб демонструвати конкурентні переваги на рівні Індустрії 4.0, бізнес має інвестувати в освітні програми, спільно із закладами вищої освіти розвивати тренінгові центри та швидко освоювати нові навички. В першу чергу, щоб досягти розвитку національній економіці слід подолати низьку економічну продуктивність.

Єврокомісія зосередилася на розвитку шістьох стратегічних ланцюгах доданої вартості: «підключених», екологічно чистих та автономних транспортних засобів, «розумного» здоров'я, промисловості з низьким рівнем викидів CO₂, водневих технологій та систем, індустріальних інтернет-речей, кібербезпеки. Україна готується всіляко підтримати такі підходи до власної стратегії розвитку. Основою стратегії інтеграції українських інжинірингових

підприємств у ГЛДВ повинні стати такі складові:

- створення сприятливого бізнес-клімату: пільгові умови оподаткування виробників в Україні, доступні умови фінансового кредитування проєктів, створення технопарків та ВЕЗ;

- завершення узгодження технічних норм і стандартів в Україні з вимогами ЄС;

- розробка мотиваційної програми для інвесторів купувати продукт українського виробника [9].

Основою успішної інтеграції промисловості в ланцюги доданої вартості є саме інноваційні екосистеми, на яких можуть базуватися розвинуті секторальні та регіональні кластери, які своєю чергою функціонують на принципах поглибленої інтеграції та смарт-спеціалізації. Розвинуті кластери мають значно кращі показники продуктивності, ніж звичайні експортери, а отже й інтеграції в ГЛДВ.

У звітах ЮНІДО також наголошується, що кластери важливі саме для створення спеціалізованої інфраструктури та надання послуг, які можуть використовуватися кластерними компаніями, зменшуючи їхні індивідуальні інвестиції. Відповідно, українським кластерам з промисловості та хайтеку потрібно поглиблювати спеціалізацію у своїх нішах та цільових сегментах, розвивати конкурентні переваги на засадах інноваційності, якості, використання цифрових технологій.

Рис. 1. Модель ланцюга доданої вартості[10]

Регіоналізація ланцюгів доданої вартості (рис.1) є не новим трендом. Та політика регіональних і глобальних ланцюгів доданої вартості набуває сьогодні нових

сенса і вже переглядається. Для України – це ще один великий шанс на кращу інтеграцію в ЄС як промислового та технологічного хабу. Інтеграція вітчизняних підприємств до

ланцюгів доданої вартості є принципово важливою для розвитку промисловості України. Участь у таких ланцюгах дає синергетичний ефект, дозволяє учасникам об'єднувати потужності для досягнення поставлених цілей і завдань і загалом покращує конкурентоспроможність.

Водночас існують інтернаціональні ланцюги доданої вартості й на базі українських компаній. Найбільш відомий приклад – металургія. Використовуючи повний цикл виробництва металургійної продукції та активи за кордоном, компанії України стають частиною міжнародних ланцюгів, отримують прирощення доданої вартості.

Потенційно Україна володіє повним циклом та численними перевагами у виробництві літаків. Однак цей ланцюг не працює ефективно через системні проблеми: складність у залученні нових технологій, брак інвестиційних коштів, вади управлінських підходів, негативні наслідки виробничої кооперації з РФ, які й сьогодні переживають українські компанії, та сильну конкуренцію на ринках збуту.

В Україні наявні також великі можливості для інтеграції в ГЛДВ таких секторів, як техніка для агропромислового комплексу, залізничні вагони, морські та річкові судна. Тут можливе постачання продукції на ланках від металопрокату й до складних компонентів конструкції й готових машин, агрегатів, транспортних засобів. Також великий потенціал мають виробники спеціалізованого програмного й апаратного забезпечення.

Сприятливими факторами для входження наших промислових підприємств у ланцюги створення вартості є: близькість до європейських ринків збуту; розвинена транспортна, енергетична інфраструктура; досить висока загальна якість трудових ресурсів, їх здатність до швидкого навчання; суттєвий потенціал цифровізації та інтенсифікації промисловості, активний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій[11].

У світі активізувався тренд переміщення міжнародними компаніями своїх виробничих майданчиків з Китаю до інших регіонів, зокрема, через те, що в глобальній економіці вже сформувалася досить сильна залежність від виробництва товарів у КНР. Цей тренд

прискорюють такі чинники, як активізація конкурентної боротьби проти Китаю (з боку США, ЄС) та COVID-19. ЄС констатує, що не може надалі «залежати від Азії та Китаю в забезпеченні товарами чи то в аерокосмічній, чи в медичній галузях, чи в інших ланцюгах постачання». Цей тренд створює для України додаткові можливості, щоб «прийняти» виробництва, переміщені з КНР, і створити нові.

Аспекти інтеграції в ГЛДВ в Україні: приклади в різних секторах економіки

Взагалі формування глобальних ланцюгів доданої вартості є процесом досить складним, і тому важливо розглядати конкретні приклади, що демонструють різні аспекти цього процесу, проблеми на шляху міжнародної інтеграції. Чимало з них є неоднозначними за своєю результативністю. У цьому огляді ми наведемо найбільш відомі приклади в окремих галузях.

IT-галузь: Статистика свідчить, що понад 70 % українського IT-експорту становлять послуги з розробки програмного забезпечення — аутсорсинг. По суті, наші розробники вже давно інтегровані в більш розвинуті екосистеми та ланцюги інших країн. Великі компанії, такі як «Luxoft», «Softserve», «Eleks», «Global Logic», «Infopulse» та інші, створюють програмні продукти під великі глобальні бренди й часто є ланками їхніх технологічних екосистем та ланцюгів. Наприклад, українські розробники «Luxoft» розробляють технології керування авто, включно з безпілотними, для великих німецьких автовиробників. Інша сфера спеціалізації компанії — енергоринок. Компанія розробляє програмне забезпечення, яке пізніше виходить під брендом «Alstom» у вигляді готових програмних платформ[12].

Переваги від інтеграції цих компаній у світові ланцюги полягають насамперед у зміні стандартів для освітньої та кадрової системи в Україні. IT-аутсорсери значно підняли стандарти освіти та кваліфікації кадрів, що також впливає на весь ринок кадрів.

Промисловість: Кластер «Закарпаття» характеризується тим, що по суті, більшість заводів цього кластеру є ланками міжнародних ланцюгів брендів, таких як «Eurocar», «Jabil», «Yazaki», «Fischer» тощо. Таким чином, цей кластер одним з перших перейшов на системну модель інтеграції в

ГЛДВ, а питання ще глибшої спеціалізації, інфраструктури, підготовки кадрів, діджиталізації тощо виносяться на рівень усього кластеру. Це, безумовно, сприяє покращенню довіри інвесторів та зростанню конкурентоспроможності. Переваги ж для української економіки класичні: робочі місця, доходи в бюджет, розвиток регіону. Не менш важливим є те, що кластер утримує й нарощує галузеву експертизу. Чого важко сказати про ряд українських машинобудівних секторів, неінтегрованих у ГЛДВ, як те ж авіабудування.

З іншого боку, глибока інтеграція у світові ланцюги має зворотну сторону під час кризи. Погіршення стану європейського автопрому автоматично веде до скорочення замовлень та робочих місць і в залежних від нього підприємствах України. На відміну від швейних кластерів, переорієнтувати складні промислові виробництва на випуск іншої продукції чи швидко диверсифікувати географію постачань дуже важко.

Приладобудування - приклад «MedTech»: Кейс «MedTech» є класичним прикладом низької готовності вітчизняних підприємств до інтеграції в ГЛДВ. Нагадаємо, що потужності вітчизняних підприємств задовольняти потреби власної медичної системи в окремих високотехнологічних засобах, таких як апарати штучної вентиляції легень, є цілком достатніми. Особливо коли мова йде про простіші товари, як засоби індивідуального захисту. Але на шляху до реалізації потенціалу, у тому числі експортного, стоять значні перешкоди. Серед них і неготовність профільних асоціацій до співпраці в напрямку збільшення потужностей та імпортозаміщення. Таким чином, поведінка окремих вітчизняних виробників, керівники яких дотримуються позиції «захисту інтересів вітчизняних виробників», може вести до гальмування розвитку галузі. Цей приклад «шкідливого протекціонізму» типовий для багатьох вітчизняних галузей промисловості.

Інжиніринг та проектування / Індустрія 4.0: Ця категорія об'єднує десятки компаній малого та середнього бізнесу, які успішно експортують та є інтегрованими в ГЛДВ. Головні доходи компанії отримують від експортних контрактів, але направляють їх в розвиток інновацій. Іншими словами, саме

експорт та інтеграція в ГЛДВ є джерелом їх інноваційного розвитку. Хоча є сотні замовників і в Україні, маржа контрактів на зовнішніх ринках значно краща. Приклади компаній нам показують: а) величезний потенціал українських розробників та промисловців для інтеграції в ГЛДВ; б) численні переваги цієї інтеграції — перш за все у сфері покращення інноваційного рівня та конкурентоздатності.

В коротко- і середньостроковій перспективі Україна зможе отримати більше доходів за рахунок збільшення виробництва у відносно вузькому діапазоні традиційних товарів, що експортуються. В довгостроковій перспективі товарна й географічна диверсифікація експорту могла б зміцнити економічну стійкість української промисловості та прискорити впровадження нових технологій виробництва.

Ще однією особливістю впливу ЛДВ на розвиток промисловості є те, що експортоорієнтовані галузі (харчова промисловість, металургія та машинобудування) вносять найбільший внесок у створення валової доданої вартості промисловості: в 2020 р. ці галузі сформували 46% валової доданої вартості усієї промисловості України (рис. 2).

Структурні зміни в експорті відбуваються повільно, в результаті у короткостроковій перспективі зберігатиметься сировинний характер українського експорту, що спричиняє високу залежність економіки України від ситуації на глобальних ринках. Це знижує можливості отримання додаткової частини доданої вартості та свідчить про необхідність стимулювання експортної активності перспективних галузей з більш глибоким ступенем переробки сировини (зокрема, машинобудування, деревообробних та хімічних виробництв).

Розвиток імпортозаміщення на основі політики модернізації є дієвим напрямом відродження галузей промисловості. Підписання Україною торговельних угод скорочує можливості для проведення політики протекціонізму, тому більш прагматичним стає запровадження економічних стимулів для створення та розвитку виробничих потужностей, спрямованих на виробництво вітчизняних аналогів імпортованої продукції, що і передбачає проведення програм

імпортозаміщення. Розпочати їх варто з визначення середньо- та довгострокових орієнтирів стимулювання випуску вітчизняної продукції, які надалі мають бути втілені в конкретні національні проекти. Для того щоб вони максимально стимулювали зростання внутрішнього ринку, їхню розробку та реалізацію варто сконцентрувати за галузевими ознаками.

Для зниження сировинної орієнтації експорту важливим є посилення інтеграції українських виробників до глобальних ланцюгів доданої вартості, зокрема на їх верхні ланки. Цей процес в Україні вже розпочався. Такі галузі, як машинобудування (виробництво комплектуючих для автомобільної промисловості), легка, меблева (виробництво сендвіч-панелей для будівництва) та інші вже залучені у світові виробничі мережі.

Загальноприйнятим показником участі у глобальних ланцюгах доданої вартості є торгівля проміжними товарами, яка має постійну тенденцію до зростання. За даними Світового банку, частка експорту проміжної продукції України наближається до 50% [14].

Процеси активного входження у Особливістю ГЛДВ є зниження бар'єрів на вході в нижні ланки ланцюгів доданої вартості, що спрощує Україні інтеграцію у глобальний експорт готового продукту. Проте ці умови спрощення доступу на перші ланки також можуть виступати як гальмуючий чинник для модернізації, оскільки обмежений інституційний розвиток, недостатне

технологічне забезпечення виробництва, слабкий взаємозв'язок з внутрішньою економікою призводять до спеціалізації на первинній переробці сировини. До того ж слабка торговельна політика разом із сучасним зовнішньоекономічним іміджем країни можуть призвести до неглибокої інтеграції на низьких ланках ГЛДВ.

Проте існують і певні ризики. Так, участь у ГЛДВ в умовах низької динаміки експорту готової продукції, може призвести до гальмування структурної трансформації промисловості в частині зростання поставок товарів первинної переробки, як це відбулось у країнах Латинської Америки.

глобальний світовий ринок та інтеграція переробної промисловості України у вищі ланки глобальних ланцюгів доданої вартості суттєво впливають на промисловий розвиток. Займаючи торговельні ніші та вбудовуючись у ланцюги доданої вартості, промислові виробники України вимушені пристосовуватись до вимог світового попиту. Це призводить до змін у структурі промисловості: в тих секторах, які орієнтовані на експорт, модернізація виробництва, впровадження інновацій, підвищення якості й конкурентоспроможності продукції відбувається більш високими темпами, ніж в інших секторах. З іншого боку, подальша лібералізація зовнішньої торгівлі призводить до посилення конкуренції на внутрішньому ринку у зв'язку зі зростаючим імпортом, що є джерелом додаткових ризиків.

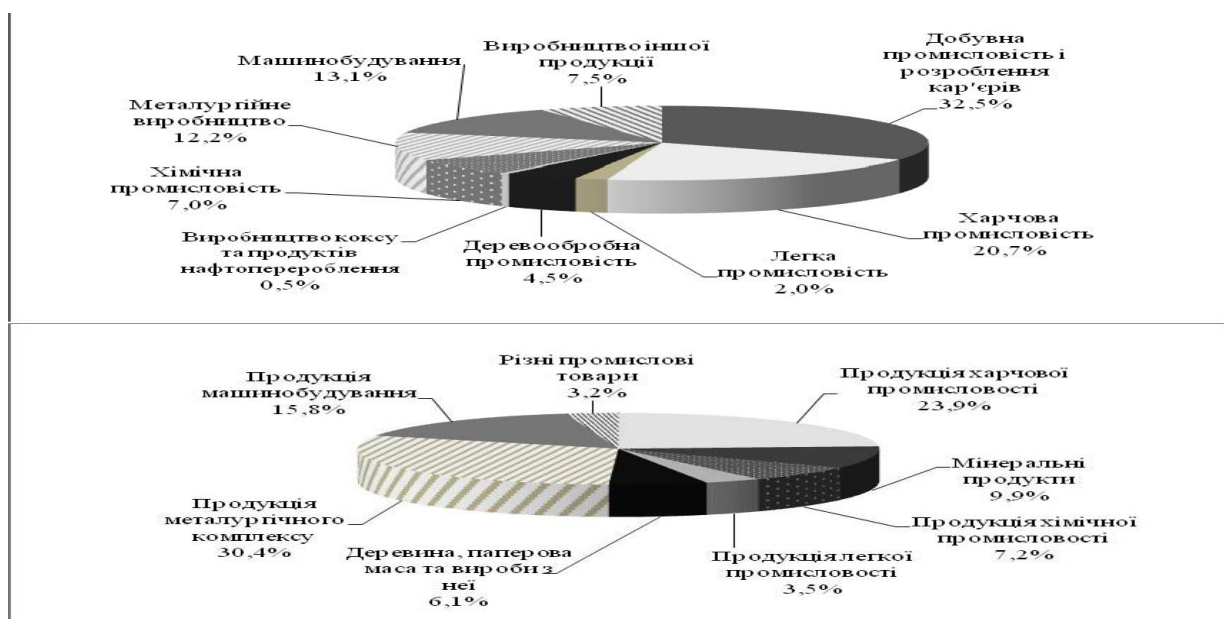

Рис. 2. Структура промисловості за обсягами доданої вартості та за обсягами експорту у 2020 р. Джерело: побудовано за даними Держстату України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>[13]

У цих умовах зміна стратегічної поведінки виробників і, як наслідок, структури промислового виробництва країни та окремих секторів, є одним з напрямів адаптації національного виробництва до нових викликів і можливостей, обумовлених міжнародною торгівлею.

Механізми та інструменти інтеграції промисловості України у глобальний ринок

Враховуючи зміну географічних та товарних векторів вітчизняного експорту, подальші перспективи участі України в глобальному торговельному просторі залежатимуть від того, чи буде досягнуто зростання конкурентоспроможності внутрішньої частини ланцюга доданої вартості. Це вимагає розроблення і впровадження ефективних заходів державного менеджменту з підтримки української промисловості в умовах дії сучасних торговельних угод, що посилює актуальність формування та реалізації ефективної торговельної політики України. До того ж, враховуючи експортозалежність економіки України (у структурі ВВП частка експортно-імпорتنних операцій коливається в межах 45–60%), відсутність довгострокової стратегії зовнішньоекономічної політики в Україні унеможлиблює захист національного виробництва, при використанні повною мірою тих механізмів, які успішно застосовують інші країни світу.

Інтеграція до СОТ значно зменшила обсяг інструментів нетарифного регулювання агропродовольчого ринку, із засиллям якого, у свою чергу, стикаються українські експортери при спробі виходу на ринки Європейського Союзу, – так, багато тарифних квот залишаються невичерпаними або взагалі нульовими через нездатність з тієї чи іншої причини задовольнити вимоги технічних бар'єрів Європейського Союзу.

Упровадження ефективних інструментів стимулювання входження переробної промисловості України до глобальних ланцюгів доданої вартості передбачає створення ефективної політики та інституцій, націлених на усунення обмежень при інтеграції українського виробника до міжнародних виробничих мереж. Зусилля необхідно спрямувати на максимальне збереження митно-тарифного регулювання у

цій сфері, а за неможливості – введення технічних стандартів чи застосування інших адміністративних методів нетарифного регулювання для недопущення витіснення національного виробника з внутрішнього ринку продовольства. Особливо слід звернути увагу, що експортний потенціал країн – членів Європейського Союзу в цій сфері перевищує місткість внутрішнього ринку України у 1,5–2 рази[19].

З огляду на зміни державної підтримки і відхід від прямого субсидування окремих галузей, що унеможлиблює використання методів прямої державної підтримки (експортне субсидювання), першочерговими завданнями, що стимулюють виробництво і торгівлю на окремих ланках ланцюгів доданої вартості, мають стати:

1) у сфері виробництва сировини та первинних продуктів:

гармонізація вітчизняних норм у сфері стандартизації та сертифікації сировини та матеріалів, яка передбачатиме вдосконалення адміністративно-правового регулювання в галузі стандартизації, якості продукції, метрології і сертифікації, яке здійснюється в державі й націлене на скорочення випуску неякісної, а в окремих випадках і небезпечної продукції, що виготовляється із порушенням правил, норм і стандартів, прийнятих в Україні та світі; оновлення системи технічного регулювання; усунення дублювання у сфері державного нагляду за відповідністю продукції; спрощення процедур походження українських матеріалів; розширення участі інституцій технічного регулювання в європейських та міжнародних форумах та заходах, для забезпечення координації та ефективної системи обміну інформацією;

2) у виробничому сегменті ланцюга доданої вартості (обробка, збирання та виготовлення продуктів із меншим ступенем додавання вартості):

адаптація промислових виробників до екологічних вимог для інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості: застосування технологій збереження води та енергії, зменшення використання ресурсів, скорочення викидів парникових газів та забруднення навколишнього середовища, використання екологічно чистих матеріалів та

сировини; дотримання вимог екологічного маркування, стимулювання вітчизняних підприємств з метою зменшення енергоємності виробництва та освоєння технологій нового виробництва, зокрема, для розвитку альтернативної енергетики, збереження біорізноманіття тощо;

3) у маркетинговому сегменті ланцюга доданої вартості (кінцеві ринки та торгівля):

зростання купівельної спроможності покупців на кінцевих споживчих ринках, що передбачає стимулювання розвитку внутрішнього ринку, а саме страхування підприємницьких ризиків у виробничій і торговельній діяльності, збільшення участі у державних закупівлях тощо;

розвиток системи логістичного обслуговування міжнародних товаропотоків, що передбачає уніфікацію національних законодавств, гармонізацію транспортно-логістичної інфраструктури з тим, щоб вона мала єдині технічні параметри і забезпечувала застосування єдиної технології доставки товарів у міжнародному сполученні. Окремим стратегічним напрямом інтеграції України в європейську логістичну систему є приведення транспортних засобів вітчизняних перевізників у відповідність до екологічних і технічних стандартів ЄС;

посилення спроможності ланцюга реагувати на кінцеві потреби споживачів та забезпечення відкритості інформації про якість продукції;

брендінг національного виробництва, посилення іміджу та репутації українського виробництва певних продуктів шляхом маркетингової та дипломатичної діяльності зі стратегічного просування країни у глобальній економічній системі, формування та використання конкурентних переваг на глобальному ринку з метою створення іміджу та управління репутацією, щоб якнайповніше реалізувати інтереси держави [15].

Ефективним інструментом підвищення конкурентоспроможності національного експорту в умовах зростання залежності від проміжного споживання імпорту може бути застосування фіскальних інструментів для тих видів економічної діяльності, де імпортна складова експорту є найвищою (машинобудування, виробництво гумових і пластмасових виробів, деревообробна промисловість). До таких інструментів можна

віднести запровадження механізмів відстрочки зі сплати ПДВ при імпорті технологічного обладнання для оновлення промислових підприємств.

Крім товарної диверсифікації промислового експорту, життєвою необхідністю зростання експортного потенціалу промисловості України є географічна диверсифікація. Політичні події наочно довели, що надмірна географічна концентрація експорту, яка донедавна була властива зовнішній торгівлі України, породжує економічну і політичну залежність від домінуючого торгового партнера, тим самим створюючи надмірні економічні ризики і загрози для національної безпеки країни.

Дієвим інструментом стимулювання інтеграції українських виробників до глобального торговельного простору є створення платформи взаємодії між приватним сектором та державними інституціями, основною метою якої є координація взаємозв'язку між потребами експортерів та існуючими можливостями на ринку.

Інформаційно-консультативне сприяння експорту включає такі елементи: збір, аналіз і поширення інформації про умови реалізації товарів на міжнародних ринках (структура і характер попиту на товари, конкурентний аналіз ринку, система екологічних вимог, стандарти, санітарно-ветеринарні вимоги); сприяння розвитку моніторингу, маркетингового консалтингу, допомога в організації контролю якості товарів, призначених для конкретних ринків збуту; сприяння поширенню інформації про вітчизняні експортні товари, наукові та виробничі можливості, які можуть бути задіяні для виробництва товарів на експорт.

6. ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

У сучасних наукових дослідженнях незаперечною є теза про те, що категорія «вартість підприємства» є концентрованою оцінкою ефективності його функціонування та перспектив розвитку. Теоретичні концепції щодо оцінювання ефективності діяльності за критерієм прирощення доданої вартості існують давно. Однак проблематика практичного використання їх висвітлена не

повною мірою та потребує апробації з подальшим удосконаленням в напрямі врахування інтересів інститутів і бізнес-структур.

Основна мета дослідження стосується питань: яким чином глобальні ланцюги доданої вартості впливають на промисловий розвиток та які стратегії країни можуть запроваджувати для інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості, що сприятимуть зростанню та промислового розвитку. Досліджувались переваги створення ланцюгів доданої вартості як основи для розвитку та реалізації політики забезпечення сталості і інклюзивності

Виявлено, що переважають такі негативні тенденції, як: проголошення будь-яких заходів промислового розвитку такими, що пов'язані з розвитком ланцюга доданої вартості, та розгляд ланцюгів доданої вартості спрощено, як потоків продукції, коли насправді ланцюги доданої вартості є складними адаптивними системами і управління ними складне.

Результати дослідження теоретико-методичного базису вартісного економічного зростання підприємств пов'язані з наступним:

1) економічне зростання підприємства визначається його здатністю забезпечувати зростання фундаментальної вартості на основі розвитку ресурсного та управлінського потенціалу відповідно до вимог та викликів сучасного бізнес-середовища;

2) теоретичне узагальнення моделей визначення доданої вартості підприємства дозволяє зазначити, що кожна з них має переваги та недоліки і є ефективною у застосуванні лише за певних умов.

Подальші дослідження необхідно пов'язати з адаптацією моделей до конкретних галузей та сучасних умов ведення бізнесу в Україні та розробки комбінації існуючих моделей. Дослідження глобальних ланцюгів доданої вартості розглядають чинники, що виходять за рамки тих, які зазвичай розглядаються при внутрішніх транзакціях. Цими чинниками є: стратегія корпорацій, структура управління, сформовані іноземними провідними фірмами

рівні економічного розвитку та інститути країн походження інвесторів, обсяги міжнародного попиту та потенціал до зростання. Поєднання цих факторів відкриває можливості для створення доходів і зайнятості, а також екологічно безпечного виробництва, які згодом буде необхідно розвивати за допомогою політики та програм.

У процесі дослідження було порівняно методики розрахунку економічної доданої вартості, чистого операційного прибутку, середньозваженої вартості капіталу та інвестованого капіталу. Проведено декомпозицію показників, що мають великий ступінь впливу на кінцевий показник EVA та згруповано їх у три групи: людський (інтелектуальний), організаційно-управлінський та інноваційно-інвестиційний капітали.

Отже, дослідження підтверджує висновок, що створення доданої вартості на підприємстві є важливим аспектом його розвитку. Серед значної кількості підходів щодо визначення виконання цієї умови підприємством важливе місце посідає моделювання економічної доданої вартості. Визначення показника надає важливу інформацію щодо можливості впливати на прибутковість компанії. У розрахунках використовують три ключові складові: чистий операційний прибуток після сплати податків, інвестований у підприємство капітал і середньозважена вартість його залучення. Ці елементи є багатокомпонентними та залежать від значної кількості факторів, правильно впливаючи на які можна збільшити значення економічної доданої вартості.

Для продуктивності господарювання необхідно підтримувати той рівень рентабельності, який дозволить виконувати таку основну умову, як наявність від інвестованого капіталу віддачі більшої за витрати на його залучення, та створення при цьому додаткової вартості підприємства. При цьому, щоб примножувати EVA, важливо забезпечити діяльність джерелами фінансування та зростаючими обсягами прибутків.

Література

1. Голов, С. Облік і звітність на основі концепцій доданої вартості. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2015. № 8-9. С. 2-13.
2. Гриценко Л. Л., Деркач Л. С. Економічна додана вартість як показник оцінки ефективності

функціонування підприємства *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*, 2022. № 1. С.41-46

3. Спільник І. Аналіз економічної доданої вартості підприємства. *Економічний аналіз : зб. наук. праць*. 2015. Вип. 12, ч. 4. С. 70-74.
4. Лось В. О., Порожня В. М. Моделювання економічної доданої вартості на підприємстві. *Вісник Запорізького нац.-го університету*. 2008. №1(3). С. 107–114.
5. Interconnected Economies: Benefiting from Global Value Chains [Electronic resource]. Organisation for Economic Co-operation and Development. Electronic data. [Paris: 2013]. Mode of access: World Wide Web: http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/interconnected-economies_9789264189560-en.
6. Trachenko L., Verkhoglyadova N., Shevchenko N., Kononova I. Assessment of quality management systems of service companies. *Intellectual economics*. 2020, No. 14(1), p. 45-66
7. Global market size of outsourced services from 2000 to 2015 [Electronic resource] // The Statistics Portal. [New York: Statista Inc, 2000-2018]. Mode of access: <http://www.statista.com/statistics/189788/global-outsourcing-market-size/> (viewed on February 19, 2018)
8. Одрехівський М. В. Когнітивні підходи до побудови моделей інноваційного розвитку соціально-економічних систем. *Міжнародний науковий журнал «Економічна кібернетика»*. 2019. № 1-2 (13-14). С. 9-14.
9. Дугінець Г. В. *Глобальні ланцюги вартості* : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 412 с.
10. Калініченко З.Д. Гузь І. І. Напрямки структурної перебудови економіки для цілей сталого розвитку Розділ. Колективна монографія «Сучасні тенденції сталого розвитку: теорія, методологія, практика» колективна монографія / За заг. ред. д.е.н., проф. Т. В. Полозової. Харків: ХНУРЕ, 2022. С. 37-47
11. Плетньова, Ю. К., Марченко В. М. Аналіз існуючих методик розрахунку доданої вартості на підприємстві. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. 2018. Т. 28. № 2. С. 168-175.
12. Державна статистика України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
13. Давидов, О. І., Моделі доданої вартості підприємств: економічний зміст та особливості побудови *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2017. №.3 С. 167 -172.
14. Калініченко З.Д Використання показників EVA і MVA в управлінні вартістю інвестиційного проекту. *Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара*, Дніпро, 2016 С.67-74

References

1. Golov, S. (2015) Oblik i zvitnist na osnovi koncepcij dodanoyi vartosti Buhgalterskij oblik i audit. № 8-9. p. 2-13.
2. Gricenko L. L., Derkach L. S. (2022) Ekonomichna dodana vartist yak pokaznik ocinki effektivnosti funkcionuvannya pidpriyemstva *Visnik SumDU. Seriya «Ekononika»*, № 1. p.41-46
3. Spilnik I. (2015) Analiz ekonomichnoyi dodanoyi vartosti pidpriyemstva. *Ekononichnij analiz : zb. nauk. prac Ternop. nac. ekon. un-tu. Ternopil. Vip. 12, ch. 4. p. 70-74.*
4. Los V. O., Los V. O. (2008) Modelyuvannya ekonomichnoyi dodanoyi vartosti na pidpriyemstvi /V. M. Porohnya, *Visnik Zaporizkogo nac.-go universitetu. №1(3). p. 107–114.*
5. Interconnected Economies: Benefiting from Global Value Chains [Electronic resource]. Organisation for Economic Co-operation and Development. Electronic data. [Paris: 2013]. Mode of access: World Wide Web: http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/interconnected-economies_9789264189560-en.
6. Trachenko L., Verkhoglyadova N., Shevchenko N., Kononova I. (2020) Assessment of quality management systems of service companies. *Intellectual economics*, No. 14(1), p. 45-66
7. Global market size of outsourced services from 2000 to 2015 [Electronic resource] // The Statistics Portal. [New York: Statista Inc, 2000-2018]. Mode of access: <http://www.statista.com/statistics/189788/global-outsourcing-market-size/> (viewed on February 19, 2018)
8. Odrehivskij M. V. (2019) Kognitivni pidhodi do pobudovi modelej innovacijnogo rozvitku socialno-ekonomichnih sistem. *Mizhnarodnij naukovij zhurnal «Ekononichna kibernetika»*. № 1-2 (13-14). p. 9-14.
9. Duginec G. V. (2018) Globalni lancyugi vartosti : monografiya / G. V. Duginec. Kiyiv : Kiyiv. nac. torг.-ekon. un-t.
10. Kalinichenko Z.D. Guz I. I. (2022) Napryamki strukturnoyi perebudovi ekonomiki dlya cilej stalogo rozvitku Rozdil. Kolektivna monografiya «Suchasni tendenciyi stalogo rozvitku: teoriya, metodologiya, praktika» kolektivna monografiya / Za zag. red. d.e.n., prof. T. V. Polozovoyi. Harkiv: HNURE.
11. Pletnova, Yu. K., Marchenko V. M. (2018) Analiz isnyuyuchih metodik rozrahunku dodanoyi vartosti na pidpriyemstvi. *Ekononichnij analiz: zb. nauk. prac. T. 28. № 2. z. 168-175.*
12. Derzhavna statistika Ukrayini. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

14. Davidov, O. I. (2017) Modeli dodanoyi vartosti pidpriyemstv: ekonomichnij zmist ta osoblivosti pobudovi Naukovij visnik mizhnarodnogo gumanitarnogo universitetu. №3 p. 167 -172.

15. Kalinichenko Z.D (2016) Vikoristannya pokaznikiv EVA i MVA v upravlinni vartistyu investicijnogo proektu. Zbirnik naukovih prac Dnipropetrovskogo nacionalnogo universitetu im. Olesya Gonchara, Dnipro, p.67-74.

Abstract

KALINICHENKO Zoia

Methodological principles of analysis of value-added chains and Ukraine's participation in international integration

The essence of the concept of value-oriented management and its key concepts, methodological principles of calculating the indicator of economic added value of the enterprise are considered. Advantages and problematic aspects of the application of the value concept, determination of indicators and models of economic added value are highlighted.

The purpose of the study is to systematize the methodological foundations of the analysis of value added chains, the main provisions of value-oriented management, the formation of ways of Ukraine's entry into global cooperation and overcoming low economic productivity and technological backwardness.

The results of the study of tools for the formation of value-added chains by Ukrainian enterprises are presented, which affect the efficiency of the Ukrainian economy and open the possibility of entering global value-added chains in the conditions of international integration.

The tasks set and solved in the study are: generalization of the practice of creating chains of added value by economic structures in Ukraine and disclosure of comparative advantages; formation of directions for the integration of domestic enterprises into global chains of added value; assessment of the impact of integration processes and the consequences of creating added value on the development of the economy of Ukraine.

The results of the study include the following: the main conceptual models for determining added value, which are used in international practice, are considered; indicated advantages and disadvantages of each of them and conditions for their use; the relevance of the implementation of value indicators in the activity of Ukrainian enterprises for the construction of an effective management system has been proven.

In the research process, the following were used: empirical methods - for the analysis of models of added value; synthesis and analysis method - to clarify the essence of value theory and the concept of added value; methods of grouping and generalization - for systematization of indicators of added value; methods of cost analysis - for the analytical description of the cost results of the economic growth of enterprises; prognostic methods - for economic substantiation of the feasibility of implementation of programs of entry into added value chains and forecasting of economic results.

A significant role in choosing a development strategy belongs to the determination of future income, the degree of sustainability, the value of the economic structure or its individual assets. Such a task contributes to the search and implementation of new, more accurate methods of performance evaluation.

Key words: *value-oriented approach, market added value, global value added chains, cost efficiency assessment, growth of the economy of Ukraine*

Стаття надійшла до редакції 15.02.2023 р.

Бібліографічний опис статті:

Калініченко З. Д. Методологічні засади аналізу ланцюгів доданої вартості та участі України в міжнародній інтеграції. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 1. С. 176-187.

Kalinichenko Z. (2023) Methodological principles of analysis of value-added chains and Ukraine's participation in international integration. *Innovation and Sustainability*, no. 1, pp. 176-187.